

В. Г.Гурба
вчитель Дубовицької
ЗОШ І-ІІІ ступенів
Кролевецького району
Сумської області

ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ В АСПЕКТІ ПАРАЛЕЛЬНОГО ТА СИНХРОННОГО ВИВЧЕННЯ ЇЇ З КУРСОМ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У новій програмі з історії 12 річної школи сказано: «Вперше більшу увагу приділено регіональній та місцевій історії (історії краю).» А прищепити інтерес до вивчення минулого, не опираючись на місцеві краєзнавчі матеріали практично неможливо тому, що історичні події, факти, явища, діяльність осіб, пов'язаних з малою Батьківщиною більш близькі, більш емоційно сприймаються учнями.

На протязі багатьох років уроки історії рідного краю проводились у тісному поєднанні з позаурочною роботою: роботою музею бойової та трудової слави, роботою історико-краєзнавчого гуртка. У 1982 році було створено музей бойової та трудової слави села Дубовичі, де зібрано багатющий матеріал з історії рідного краю від заснування села до сьогодення. Тому у 2006-2007 навчальному році розроблено програму спецкурсу «Історія рідного краю». У цій програмі передбачено:

- 1.Поглиблене вивчення історії рідного краю у 5,8,9,10,11 класах.
- 2.У кожному класі на вивчення історії рідного краю виділено 17 годин на рік.
- 3.Тематика занять у курсі історії рідного краю співпадає з розділами шкільного музею бойової та трудової слави села Дубовичі.
- 4.Програма реалізується в процесі паралельного і синхронного вивчення історії рідного краю та курсу історії України.

Особливе місце у вирішенні цих завдань посідає пропедевтичний курс «Вступ до історії України. 5 клас.» У шкільній програмі цього курсу чітко визначене головне завдання: «Головною метою курсу є підготовка учнів до успішного опанування систематичних курсів історії України та всесвітньої

історії, прищеплення інтересу до історії...викликати захоплення минулим України». Прищепити інтерес до вивчення минулого, не опираючись на місцеві, краєзнавчі матеріали практично неможливо, а особливо в початковій ланці середнього шкільного віку. Та і в старшій ланці історичні події, факти, явища, діяльність осіб, пов'язаних з малою Батьківщиною більш близькі, більш емоційно сприймаються учнями. Тому паралельно і синхронно з уроками першої теми у 5 класі заплановано і проводиться більш детальне вивчення цих тем і головна увага приділяється рідному краю. Тема 1. «Речові, усні та писемні джерела історії рідного краю», тема 2. «Знайомство з колекцією монет, паперових грошей, шкільних печаток у шкільному музеї.», тема 3. «Легенди про походження географічних назв села Дубовичі». Всі уроки проводяться у шкільному музеї. Тут сконцентровано весь набір історичних джерел: речових, писемних, усних. Їх можна не тільки побачити, а й потримати в руках. Уявіть собі п'ятикласника, його враження від того, що на перших уроках він тримав у своїх руках речі, яким 1,5 млн. років. Це кам'яна сокира, кремінні нуклеуси, скребачки, фрагменти трипільської кераміки. А ось речі пізнішого періоду – козацька люлька-носогрійка, кераміка часів Київської Русі. І це все можна потримати в своїх руках! З великим інтересом учні працюють з колекцією монет, паперових грошей. Вони самі стають дослідниками, описуючи старовинні або сучасні монети. Байдужих до такого виду занять практично немає. А ось вже вивчаючи тему «Легенди про походження географічних назв села Дубовичі» п'ятикласники стають справжніми дослідниками минулого. Користуючись письмовими джерелами, розповідями рідних, сусідів учні не тільки встановлюють історичну назву села, вулиць села, назви місцевостей у селі та поза селом, а і те, чому вони носять такі назви. Учні працюють з картою села, знаходять місце розташування географічних назв. Кожна місцевість, кожен населений пункт передає з покоління в покоління усні історичні джерела – легенди. Не виключення й село Дубовичі. З великим інтересом учні 5 класу знайомляться з легендою появи чудотворної ікони Дубовицької Божої Матері, легендою

про Котлярову криницю. Всі знання, набуті в ході вивчення теми систематизуються, узагальнюються і п'ятикласники готують разом з учителем, а потім проводять для учнів молодших класів свою першу в житті екскурсію. При вивченні теми 7 «Дореволюційна історія села Дубовичі: основні заняття, промисли та побут» та теми 8 «Інтер'єр української поліської хати. Одяг. Знаряддя праці. Ремесла», проводиться екскурсія в шкільному музеї. А проводять екскурсію для п'ятикласників учні 9 класу, які вже цю тему ґрунтовно опанували.

Учні 8 класу вже детальніше вивчають походження назв вулиць, місцевостей у селі та поза селом. З'ясовують походження перших поселенців, їх заняття. Ці питання учні з'ясовують протягом семи уроків, а потім готують текст екскурсії і проводять її для учнів 5 класу. Вивчаючи загальний огляд помістя Кочубеїв, восьмикласники працюють з писемним історичним джерелом, книгою Павловича П.А. «Село Дубовичи. Имя Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии.» Учні, користуючись даним історичним джерелом, характеризують ґрунти, клімат, розвиток рільництва, лісового господарства, описують насадження парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Кочубеївський». У програмі спецкурсу 5 і 8 класів останні 12 – 17 уроки присвячені екскурсіям вулицями села та його околицями та збору експонатів до шкільного музею. У минулому навчальному році такі екскурсії були проведені. Сфотографовано кожен вулицю, кожен місцевість, яка має географічну назву. Всі фотографії вміщені в текст екскурсії. А за матеріалами роботи виготовлено мультимедійний відеоролик «Дореволюційна історія села Дубовичі: походження назви села, назв вулиць та місцевостей.» Цей відеоролик використовують класні керівники та класоводи школи у позакласній виховній роботі.

Учні 9 класу паралельно і синхронно з вивченням тем 4 і 5 (урок 29), 7 і 8 (урок 48) та 10 і 11 (урок 67) отримують завдання на уроки спецкурсу «Історія рідного краю» по таких темах:

1. Екскурс у далеку історію села Дубовичі (від заснування до початку ХХ

ст.)

2. Характерні риси багатодвірних поселень вуличного типу. Еволюція оселі зони Полісся.

3. Інтер'єр української поліської хати та його елементи.

4. Обробка вовни та волокна.

5. Одяг Лівобережного Полісся та його особливості в селі Дубовичі.

6. Деревообробні промисли та ремесла в селі Дубовичі.

7. Лісові промисли.

8. Господарство поміщиків Кочубеїв та Уманців.

Учням пропонується література, вони працюють у шкільному музеї. Їх роботу спрямовує вчитель як на уроках, так і в позаурочний час. У шкільному музеї обладнано експозиції до першого розділу «Інтер'єр української поліської хати», «Знаряддя праці та предмети побуту жителів села Дубовичі». В ході роботи над завданням учні працюють з тим, що зібрано, ведуть збір експонатів, описують їх, вносять до відповідної експозиції. На уроці 9 робота підсумовується, учні проводять пробну екскурсію «Дореволюційна історія села Дубовичі: основні заняття, промисли та побут». Такі форми та методи роботи мають позитивні результати.

По-перше. На практиці реалізуються головні цілі навчання історії, які сприяють практичному осмисленню минулого, прогнозуванню майбутнього, розкриттю і розвитку здібностей учнів, розвитку в учнів інтересу й поваги до історії та культури свого народу, прагненню зберегти, примножити культурну спадщину своєї країни, свого рідного краю.

По-друге. Учні разом з учителем аналізують історичні джерела, самостійно працюють з різними джерелами інформації, розкривають на основі історичних фактів особливості історії свого рідного села, їх специфіку та найхарактерніші риси.

По-третє. Іде постійне поповнення експонатів до експозиції шкільного музею «Дореволюційна історія села Дубовичі: основні заняття, промисли та побут».

По-четверте. Набуті знання в ході вивчення спецкурсу «Історія рідного краю» учні передають іншим, проводячи екскурсії для своїх однолітків, батьків, односельчан та гостей села. Причому екскурсію по визначеному питанню проводить кожен учень класу, а не окремі учні. Так як таких учнів, які б не готували ніякого питання, немає. Це особливо актуально для малокомплектної школи, де наповнюваність класів не більше 10-15 учнів. Теми 10-17 спецкурсу учні 9 класу детально опрацьовують безпосередньо з писемного історичного джерела – праці Павловича П.А. «Село Дубовичи. Имя Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии.», У процесі роботи з цим історичним джерелом учні детально знайомляться з історичними документами, вміщеними у книзі. Це «Універсал гетьмана Скоропадського, даний А. Марковичу на село Дубовичі» та «Царська грамота Петра Великого, пожалувана Любові Федорівні та її синам Василю і Федору Кочубеям на повернення маєтку». Робота з документами сприяє розвитку творчого мислення учнів, формуванню власного погляду на історичні події, та критичного ставлення до інформації. Зрозуміти зміст названих документів можна тільки тоді, коли опануєш знаннями про події та явища того часу. Тому учням пропонується список додаткової історичної літератури, літературних творів.

Курс історії України та спецкурс «Історія рідного краю» призначені не тільки дати певну суму знань, навчити учнів самостійно, осмислено здобувати знання, а й виховувати духовність учня, повагу до духовних надбань попередніх поколінь. Тому вивченню теми 13 «Сторінки історії Дубовицької церкви Пресвятої Богородиці» надається особлива увага. Чому? Тому, що на прикладі історії церкви учні разом з учителем можуть усвідомити весь трагізм духовності людини в роки радянської влади. Ця тема досить складна. Тому доцільно проводити урок з теми у вигляді шкільної лекції з наступним обговоренням.

Вивчення історії рідного краю у 10 класі має цілий ряд проблем. Перше – у програмі історії виділено тільки 1 годину «Наш край у 1917-1920

роках». Чомусь 30-і роки взагалі випали. По-друге – ознайомити учнів з подіями цього періоду, не впадаючи у світоглядні крайнощі, притаманні радянській історіографії, важко з причини обмеженої кількості літератури та історичних документів. Тому при вивченні тем 1-8 спецкурсу «Історія рідного краю» основна увага приділяється співставленню учнями трактування подій 1917-1920 років радянською історіографією та поглядом на ці події у сучасній історичній літературі. Так, вивчаючи тему 5 «Отамани північних лісів Федір та Василь Шуби» учні знайомляться з трактовкою цього питання у книзі «Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область» та книзі Геннадія Іванущенко «Залізом і кров'ю». Такі форми і методи роботи сприяють формуванню власного погляду та критичного ставлення до інформації. Вивчаючи теми 2 «Встановлення Радянської влади в селі Дубовичі», 6 «Діяльність української повстанської організації в селі Дубовичі у 20-30-х роках», 7 «Д.Й. Мажуга – конструктор-самоучка котлів опалення», 9 «Перші голови колгоспу», 10 «Перші механізатори колгоспу Ярославецької МТС» учні знайомляться з діяльністю відомих історичних осіб села: Ф. Шуби, В. Шуби, Д.Й. Мажуга, Г.П. Губенка, О.П. Коломійця, В. Падалко, А.Д. Жука, А.Т. Бізєва та інших. Це сприяє осмисленню ролі людини (включаючи і себе) в історії, відповідальності за власні дії, усвідомленню учнями права на вибір моделі поведінки з урахуванням і дотриманням гуманістичних засад. Вивчаючи теми 11-13, показуються основні напрямки розвитку культури, сільського господарства, особливості побуту, своєрідність життя інтелігенції. Це сприяє розвитку в учнів інтересу і поваги до історії й культури села Дубовичі, прагненню зберегти і примножити культурну спадщину, культурні традиції, надбаня односельчан. Адже село Дубовичі на протязі багатьох століть було осередком культури всієї округи. Уроки 14-17 присвячені пошуковій роботі, збору інформації про долю вище згаданих осіб, про подальшу долю їх сімей, особливо у страшні 30-і роки.

Таким чином, виважено, з нових позицій незалежності України осмислюються події 20-30-х років, об'єктивних оцінок набувають соціальні

процеси, ідеї формування справжнього громадянина-патріота і громадянського суспільства та продовження історичних традицій жителів села Дубовичі.

У програмі 11 класу з історії України на вивчення історії рідного краю відведено 3 уроки. Це урок 7 «Наш край в роки війни», урок 25 «Наш край у 50-70-і роки», урок 48 «Наш край наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття».Цього явно недостатньо. Село Дубовичі має багатющі бойові та трудові традиції. В музеї бойової та трудової слави села цьому періоду історії присвячено два розділи – «Трудові звершення дубовичан» та «Бойові подвиги жителів села Дубовичі під час Великої Вітчизняної війни». Дубовичі – село партизанської слави. В експозиції музею багато документів, спогадів, особистих речей учасників партизанського руху, підпілля, тих, хто був вивезений на примусові роботи до фашистської Німеччини. Тому в програмі спецкурсу «Історія рідного краю» передбачено детальне вивчення як воєнного, так і повоєнного періодів бойових та трудових звитяг односельчан. Так , теми 1-8 присвячені грізним рокам Великої Вітчизняної війни, вшануванню пам'яті односельчан, які пройшли важкими дорогами війни, на своїх плечах принесли довгождану Перемогу.

Уроки 9-17 присвячені стану економіки села, розвитку етно-соціальних процесів, рівня життя односельців, розвитку культури, духовного життя, спорту в селі Дубовичі у повоєнні роки і до початку ХХІ століття. За типом уроки спецкурсу в 11 класі у переважній більшості це уроки узагальнення й систематизації знань, так як ці уроки проводяться паралельно і синхронно з вивченням певного періоду історії України. Події, явища, процеси союзного та республіканського рівнів учням вже відомі. На уроках 7,25,48 учні отримують конкретні завдання прослідкувати як ці події, явища, процеси проходили на території рідного краю. Особлива увага приділяється діяльності людини, її ролі в економічному, соціальному чи культурному житті села. Отримавши завдання, учні опрацьовують документи, рекомендовану літературу, статистичні дані, схеми, діаграми, збирають

спогади учасників тих подій, відшуковують у місцевій пресі статті про події, людей відповідного періоду. Уроки з спецкурсу у 11 класі у переважній більшості нетрадиційні: прес-конференції, семінарські заняття, зустрічі, усні журнали. В процесі підготовки до уроків та в ході їх проведення реалізуються навчальні, розвиваючі та виховні завдання вивчення історії. Розвиваються вміння збирати й аналізувати з різних джерел факти, цифри, матеріали про діяльність осіб, порівнювати, спів ставляти цифрові дані різних років. Учні вчаться висловлювати і відстоювати свої думки на ті, чи інші події, факти, явища, процеси. Так як і в попередніх класах при вивченні спецкурсу «Історія рідного краю» в 11 класі уроками робота не обмежується. За матеріалами уроків учні готують тексти екскурсій в шкільному музеї та проводять їх для вчителів, учнів, батьків, жителів села та гостей. Вже розроблено і проводяться екскурсії по темах «Сторінками книги «Нащадки пам'ять бережуть», «Дубовичі – село партизанської слави», «Сторінки історії футбольної команди села Дубовичі». Учні школи приймають участь у роботі історико-краєзнавчих конференцій, проведенні історико-краєзнавчих акцій. Таким чином, в процесі вивчення матеріалу з історії рідного краю у поєднанні з загальноісторичним процесом, іде формування історичних знань, розвиток історичного мислення учнів, яке передбачає загальне розуміння історичного процесу в його різноманітності й суперечності.